

СИМО ЋИРКОВИЋ

ЕНЦИКЛОПЕДИЈСКА СЛИКА
ОКУПАЦИЈСКОГ БЕОГРАДА 1941–1944.

НЕВИДЉИВИ СВЕТ „ФРА-ИВАНА БЕГА”

Нико није умео да уђе у његов свет. Као репрезентативна личност главног повесног тока, премда ниског рода, Иво Андрић био је умешан да склони сваки тамни облак над својом каријером дипломате и да буде тихи недодирљиви писац. Иза фино моделиране ледене љубазности крио се човек комплексне менталне структуре, једно недодирљиво креативно острво. Како се таква личност, пристигла у Београд из слојевитог света Аустроугарске, снашла у миљеу окупиране и девастиране српске престонице? Склонио се, маниром врхунског дипломате, у списатељску осаму. Није улазио у сувишне контакте. Само је реткима дозвољавао да додирну фасаде његовог интимитета. Ово је одмерени енциклопедијски ноктурно о људима, који су личним и дипломатско-политичким релацијама били у додиру с Андрићем, неодгонетнутом фигуром једне, и данас загонетне епохе, и чија је појава – трајна „зубља у дну ноћи”.

Изнад распусних коленовића

АНДРИЋ, Иван Иво А. (Долац код Травника, негде Травник, махала Зењак, Аустроугарска, данас Федерација БиХ, 9. 10. 1892 – Београд, 13. 3. 1975), књижевник и дипломат. Отац Антун (Антоније; 1863–1896) био је подворник (послужитељ, фамулус), мајка Катарина (Ката), рођ. Пејић. Будући да је без оца остао у четвртој години, мајка га одводи у Вишеград, код породице Ивана Матковчика, вакмајстора (*wachtmeister*; наредник, стражмештар), Андрићевог тече, где је провео детињство и завршио основну

школу. Ту је добио и прве лекције из немачког језика. Године 1903. уписује Велику гимназију у Сарајеву, где упознаје значај интелектуалног дрила и артикулисања мисли, а словенску књижевност и историју потом студира у Загребу, Бечу, Кракову и Грацу. Није био нарочити ђак, а ни студент. Загреб је доживео као град без милости, који нимало не прија његовом сензибилитету. Прву песму *У сумрак* објавио је 1911. у „Босанској вили”. Водио је ђачке демонстрације у Сарајеву 1912, и тада је био душа тамошњих југословенских револуционарних ћелија. Поводом смрти Антуна Густава Матоша (1873–1914), кога је упознао, али се није сврстао у његов круг, говорио је у Бечу 1914, у клубу хрватских студената „Звонимир”. Исте године штампају се његови поетски прилози, видно примећени, у збирци *Хрвајска малага лирика*. По избијању рата враћа се из Кракова у Далмацију, где га у Сплиту, као припадника „Младе Босне”, средином јула, аустријска полиција хапси и одводи у шибенску, те у мариборску тамницу, у којој ће, као политички затвореник, југословенски националист, остати од марта 1915. до лета 1917, да би потом у Овчареву код Травника и у Зеници био у кућном притвору. Добио је и позив за мобилизацију (ставњу, новачење), али се, због нарушеног здравља, лечи у Болници милосрдних сестара у Загребу (Виноградска улица), где упознаје Ива Војновића. Излази му збирка контемплативне лирске прозе *Ex Ponto* (Загреб 1918, издање „Књижевног југа”), предговор Нико Бартуловић, потом још – у загребачком циклусу – *Немири*, *Пути Алије Ђелзелеза* (*Ђерзелез у хану и Ђерзелез на џуџу*). После болног одласка студенткиње-пијанисткиње Евгеније Гојмерац (1894–1915) упознаје, њему увек драгу Зденку Марковић (1884–1974), књижевницу и полонисткињу, која постаје кључна тачка његовог интимног света. Током тамничких дана у њему сазрева идеја да напусти предводничке позиције, што је при сусрету у Загребу, у његовом смиренем ставу, уочио Милош Црњански. Међутим, од октобра 1918. до марта 1919. деловао је у Секцији за организацију и агитацију Народног вијећа СХС. Стварање нове државе, 1. децембра 1918, дочекао је у Сплиту, у друштву контеа Иве Војновића (1857–1929). Неокаљању мисао о уједињењу, пред нападима у загребачким круговима, брани у „Новостима” програмским текстом – *Незвани нека шуџе* (8. 11. 1918). Сарадњом у „Књижевном југу” 1918–1919. даје себи путоказ за будуће време. Уз подршку свог професора и заштитника Тугомира Алауповића (1870–1958), прелази 1919. у Београд, где се потом чврсто везао за српски језик, али никада није екавизирао и лексичко-синтактички посрбио прве радове. Није прихватио да буде уврштен у песничке антологије *Једној њлемена*. О разлозима напуштања Загреба акцендовао је две

чињенице: „То што сам кренуо у Београд, такође, треба разумети, махом из два разлога. Први је у томе што се Алауповић старао да ми помогне да добијем стално намештење, а други, вероватно, у оној скривеној замци којом вас привлачи свака престоница.” У Београду је испрва намештеник у Министарству вера, доцније службеник Министарства иностраних послова Краљевине СХС, односно Краљевине Југославије, па помоћник министра (од 5. 11. 1937. када је унапређен у другу групу другог степена) и посланик у Берлину. Извесно време је био ван службе, будући да није имао диплому, па је дисертацију *Развој духовној живоји у Босни њој ујицајем турске владавине (Die Entwicklung des geistigen Lebens in Bosnien unter der Einwirkung der türkischen Herrschaft)*, одбранио на Универзитету у Грацу, јуна 1924. Службовао је потом у Ватикану, Букурешту, Трсту, Паризу, Мадриду, Бриселу, Женеви. Као дипломат био је увек елегантан и углађен, и никада збркан или узбуђен, јер је био предодређен за свет духа и контемплације. Таква слојевито грађена личност улази, подршком Богдана Поповића, 1926. у СКА, а „Политика” му, као писцу врхунске вредности, даје елитно место на својим страницама. У дипломатској каријери оцењиван је, од својих надређених, као ванредно способан и отмен („врло учтив и предусретљив”; „ретка интелигенција”, „умиљато опхођење”; „врло марљив”, „потпуно поуздан”; „заслужује нарочиту пажњу претпостављених”). Већ је 9. јула 1935. ушао у врх краљевске дипломатије поставши в. д. начелника Политичког одељења МИП-а. Састављао је и нарочито поверљиве политичко-дипломатске списе у којима се излажу државни пројекти и политички планови. Из времена, када је после Владислава Мартинца постао министар-помоћник, потиче *Елаборат о Албанији* (30. 1. 1939). Писан је за преговарачке потребе министра-председника Милана Стојадиновића (1888–1961) и његове разговоре о албанском питању, јануара 1939, са грофом Галеацом Ђаном (1903–1944). Као личност окретне интелигенције и прилагодљивог става, био је и члан Стојадиновићеве Југословенске радикалне заједнице (ЈРЗ), која је, после Фаркашића (1937), видела немогућност споразума са Влатком Мачеком. Од априла 1939. борави у Берлину, као изванредни краљевски посланик и личност високе репрезентативности, где је изблиза посматрао Хитлеров диктаторски врхунац. Њему је, на препоруку Виктора фон Херена, „без недоумица” издат агрерман, будући да је „показивао у свим преговорима без изузетка велико разумевање за потребе и интересе немачке политике”, како је истражио Душан Глишовић. Премда увек елегантан и углађен и видно наглашена личност дипломатске етикеције, његове фо-

тографије из Берлина откривају, међутим, једног сентиментално гордог дипломату, притешњеног тешким рамом немачког милитаризма. То, међутим, више није био поносити космополит са фото-записа Војислава Јовановића Марамбоа, закопчани трагалац за тајанством смисла вере и наде. Немачки канцелар Адолф Хитлер примио га је 19. 4. 1939, приликом предаје акредитива, у монументалној Рајхсканцеларији, као симболу реваншистичке Немачке. Деловало је, у тој протоколарној игри, да немачки канцелар, приметно ледених руку као у медузе, како је забележио Андрић, више верује „у своје идеје и предрасуде него у самог себе”. Није му деловао као тигар кога је тешко ухватити за реп већ као фантаст опседнут величином својих речи. Разапет између захтева Београда за набавком модерног немачког наоружања и тврдог става Берлина да Југославија превише тражи, а мало нуди, Андрић је тражио простор за ефикасно деловање. Цветковићев кабинет, међутим, мимо Андрића, углавном, преко спретног Данила Грегорића, тражи, међутим, брзо прилагодљив *modus vivendi* с Берлином. Не користе његову углађену дипломатску технику већ верују, да закулисном игром, добијају трку с временом. Учествовао је потом, 25. марта 1941, видно невољно, али силом посланичке функције, коју је обављао, у бечком дворцу „Белведере”, потписивању Протокола о приступању Тројном пакту. Није видео, у војно-политичком пожару над Европом, неко значајно место посредничке улоге *émissaire secret* – нарочитих летећих емисара (Владислав Стакић, Данило Грегорић). Ефекте немачке дипломатије сажео је речима – да ли вам ишчаше или вам сломе зглоб, резултат је исти. После преврата од 27. марта 1941. узалуд је одлазио, по налогу Београда, у „Амбасадорски салон” немачког МИП-а (Спољни уред), у покушају да умањи реперкусије државног удара од 27. марта 1941, али је наилазио на затворена врата, а рецепциони службеници стављали су му до знања да је Берлин огорчен поступањем према посланику Виктору фон Херену (1881–1949): „Чему протести, ваша екселенцијо? Према вама се још увек боље поступа него са немачким послаником у Београду. Ви још нисте испљувани, зар не?” Са дипломатским особљем био је потом, по објави рата, испоручен, после испитивања и недипломатског одуговлачења, са Констанца, на Боденском језеру, у хотел „Бад Шахн” – Линдау, па затим, као какав пакет, возом је стигао у престоницу окупиране Србије, тек 1. јуна 1941. У Београду је остао само он, јер је Гестапо ухапсио 11 дипломатских представника који су били враћени у Немачку. Шесторица од њих биће задржани и осуђени због наводне шпијунаже и велеиздаје, а остали враћени у земљу. У породици Бранислава Бране

С. Миленковића (1890–1970), свог дугогодишњег пријатеља и поверљивог адвоката, у Призренској улици бр. 9, нашао је дом, спитатељско светиште. Хрватски академик Крешимир Немец наводи да су му Немци (Гестапо) нудили, због хрватског порекла, да пређе у Загреб, али то није прихватио. Новембра 1941. је пензионисан, али је одбио да прима пензију. Није потписао Апел српском народу. Како наводи др Ђорђе Станковић, „одбијајући да стави свој потпис на Апел, Иво Андрић је рекао да у тешким временима писац мора да има отклон према свим радикалним опцијама”, те „за време окупације, упркос понудама, није објавио ни реч”. Живео је изоловано, скроз повучено, у две собе у босанском стилу. Писао је *Травничку хронику*, *На Дрини ћурију* и *Госпођицу*. Полицијски комесар Радан Грујичић је, због анонимних дојава, неко време пратио пишчеву делатност („непрекидно куцање машине”), те је стварање повесне саге о Босни протоколисао као нарочит полицијски извештај. Андрића је доживео као господствену појаву, која има „засебан апартман”, те „седи затворен и изолован”, а повремено му долази „једна средовечна елегантно одевена госпођа”, његова „пријатељица из младих дана”, избеглица из Сарајева. Према Недићевој влади, написао је Грујичић, „има изразито индиферентан и пасиван став”, иако је у званичном извештају то преформулисао у „лојалан став”. Хрватски апокрифни историчари књижевности неодмерено тврде да се у лето исте године нудио дипломатији НДХ и да је желео да се пресели у Загреб. Наводни контакт преко Густава Крклеца (1899–1977), који је тада службовао у Земуну, само је неутемељена ратна прича. Проницави дипломат и сензибилни писац остао је у Београду, те није имао ни тајне ни званичне контакте са моћницима Павелићевог режима, нити је тражио везу преко Марка Човића, тајника Мила Будака (1889–1945), па и самог Будака, који му и, иначе, није био склон. О томе није никад ништа писао нити коментаришао и остао је зид ћутања. Његови контакти с покретом ђенерала Драже Михаиловића (в.), у Сокобањи 1942, били су тек овлашни, лишени било каквог обећања. Неки зловиви душебрижници приписали су му да је у Д. Михаиловићу, у војним круговима оцењиван као „пијандура”, видео „новог Карађорђа”. Одбио је понуду Комесарске управе *Српске књижевне заједнице* да се његове приповетке штампају док његов народ пати и страда. Ушао је у свет самоизолације, али је, као шетач од младости, неговао тихе свакодневне излете до периферије (став пасивне резистенције), у којима су му друштво чинили Бранко Лазаревић и Милан Ст. Протић Старији, понекад Бела Павловић. Био је масон, члан ложе „Доситеј Обрадовић”, али је због афере са женом Густава Крклеца (1899–1977), Персидом Сидом (Сидушком) Кершенијевић (1899), напустио сло-

боднозидарске редове да не би био искључен. Улазак у „братство ћутљивих” образложио је 1942. жељом да се нађе „у друштву озбиљних и добронамерних људи”, те да би се могао „усавршавати” и „подићи лично”. Доласком нових власти у Београд, 20. октобра 1944, почиње ново раздобље у животу писца-философа. У пратњи Милана Ђоковића поздравио је ослободиоце Београда у Призренској лици, недалеко од свог дуготрајног привременог дома. Већ децембра 1944, у тек установљеној „Просвети”, потписује са Чедомиром Миндеровићем (1912–1966) уговор о штампању романа *На Дрини ћуприја*. Предратну дипломатију оценио је, у посебно писаној анализи, као исувише наклоњену београдским коленовићима, фигурама без икаквих способности, без темељнијег знања страних језика, обузетих звањима и државним привилегијама, жудњом за лакоисленим животом без реда и поноса. Редовни члан САН, наследнице СКА, постаје 1946. Важан је чинилац у Удружењу писаца Југославије, а 1961. добија Нобелову награду за књижевност. Живот проводи без помпе, много га преводе на светске језике. Комунистима је био више потребан него они њему, а игру мимикрије изучио је у европској дипломтији. Неки му приписују наглашено камелеонство, прикривену наклоност покрету ДМ. Иво Вејвода, врхунски дипломат комунистичке ере, оценио га је као отменог ћутљивца, закопчаног мудраца. И песник Таназије Таса Младеновић (1913–2003) видео је у Андрићу отмену фигуру уздржаних манира, дискретну и мало говорљиву, а то потврђује и Меша Селимовић (1910–1982): „Он не открива себе никад, далеко себе више открива у својим делима него у приватним разговорима”. Андрић је као, усамљени патник, човек-острво, развио апартно пријатељство са Родољубом Чолаковићем (1900–1983), који му је служио као фина маска за миран животни статус. Користио је псеудониме Р. Р. и РЕС, док је алитер „Патриус” документованом анализом оспорио Иво Тартаља (1930–2020). Дипломат Бранко Лазаревић назива га „Другом фра Иван Бегом”, а Стеван К. Павловић (1905–1989) „Фра Ивом Хаџи-бег Андрићем”, што је продукт неких њихових тајних релација, јер су га гледали као ариvistу, увек некако сав скривен и прерушен и увек уз режим. Сментао им је његов уочљив формат европског писца и угледног дипломате, ниског порекла, који је по статури и опусу надмашивао уска балканска обзорја. Узроке несношљивости ваља тражити и у Андрићевим рафинираним манирима и перфектном знању страних језика, па и класичних, да би велике узоре, попут Марка Аурелија и Франческа Гвичардинија, читао у изворнику. Био је ожећен префињеном костимографкињом Милицом, рођ. Бабић, раније удатом Јовановић. У пријави код УГБ (Централна пријавница) наводи се да

је рођен у Травнику 10. 8. 1892. Иза себе је оставио дело непомерене вредности, а све злобивости и инвективе спрема себе предао је ветру повести. Од 1958. становао је у стану, преко пута Председништва (Крунска 2а), достојном његове позиције великог писца, класика елегантног стила, који је у Београду видео светионик у балканској ватри непомирљивих светова. Његова величина била је, у међем његовог духа, у синтези двојства (*Doppelleben*) – писца од класе и врхунског дипломате.

Дворски чувар тајни

АНТИЋ, Милан Н. (Зајечар, 18/31. 7. 1892 – Београд, 25. 10. 1975), министар двора. Отац Никодије, трговац, мајка Јулијана, рођ. Јовановић. Студирао је права у Београду и Женеви, где је 1914. стекао лисанс. Каријеру дипломате почео 5. септембра 1915. као писар у Нишу, те се повлачио преко Албаније. Потом је службовао у Берну, Бечу, Прагу, Букурешту, Варшави, Софији и Риму, где је имао ранг саветника, а затим је у Министарству водио Одсек за штампу. Од 1932. до 27. марта 1941. министар је Двора, поузданик кнеза-регента Павла Карађорђевића (1893–1976). У преврату 27. марта био је ухапшен и потом су га завереници водили у конвоју с владом до Сарајева, а на Палама га је генерал Данило Калафатовић (1875–1946) спасао стрељања. У време окупације није се политички ангажовао, живео је у Бољевцу и Београду, где се сусретао са људима блиским Двору. Крајем јануара 1943, BdS је, по налогу SS-поручника Фрица Евердинга (1905), при обради покрета Драже Михаиловића (ИВАЗ), навео да је био „веза између Двора и енглеског посланства”, па да је приликом посете кнеза Павла Карађорђевића Великој Британији, јула 1939, одликован Орденом витеза реда краљице Викторије и добио титулу сера. По успостављању комунистичке власти први пут је ухапшен 21. марта 1945, а потом још два пута, и осуђен на петнаест година затвора, са принудним радом. Са робије у Сремској Митровици изашао је 1960. године, а за то време супруга му је за мизерни бакшиш радила, као књиговођа у дрвари на Дунаву, како би прехранила породицу. Успео је да добије посао у фирми „Динара”, те је на њиховим меморандумима писао своје историографске коментаре. Умро је од последица упале плућа. Носилац је Ордена Белог орла V степена и Легије части V степена. Био је ожењен Агатом (1901), високообразованом патрицијком, кћерком хрватског бана и краљевског сенатора Антуна Драгутина Михаловића (1868–1949), на чијем је имању, око дворца Керестинец, некада Ердеди, те селу Ракитју, у политички обојеном инциденту, 16. 4. 1936, убијено једанаест људи (девет

мушкараца, једна жена и једна девојчица), већина су били припадници владајуће ЈРЗ. Били су жртве нестишаног беса локалних мештана, а у линчу „четника” учествовало је, из околних села, више хиљада Мачекових присталица. Масакр је прекривен резонантним вишег државног интереса, будући да су „четници”, наводно, провоцирали домаћи живаљ. Тај догађај био је увод у слом осе Краљевине, слабо брањене априла 1941. То је искусио и М. Антић, будући да се пред његовим очима сурвао државни пројекат с печатом – Југославија! Имао је двоје деце, Јелисавету (1936) и Олгу (1938), британске држављанке. Његову урну супруга Агата однела је у Загреб. Премда је био дипломата, у рангу саветника, те министар Двора – није имао сопствени стан, већ је од 1924. до 1945. променио седам адреса. Јула 1941. становао је у Кнеза Павла 1.

Мандаринова љубовца

БАБИЋ, Милица С. (Босански Шамац, Аустроугарска, касније БиХ, данас Република Српска, 2. 9. 1909 – Херцег Нови, 24. 3. 1968), сликар, костимограф. Потиче из трговачке породице. Отац Стеван, мајка Зорка, рођ. Бисаревић (1887–1974). У Бечу је учила Академију за уметнички обрт (1925–1929), а у Паризу потом специјализује костимографију. Накратко је била у професури на Вишој женској занатској школи у Београду 1930/31, а потом делује као први школовани костимограф. Усавршавала се и у Берлину 1939–1941, одакле се јављала модним дописима за „Политику”. У Народном позоришту у Београду радила је од 1. 2. 1931, с прекиди ма до 1964. године. Под окупацијом костиме је обликовала за „Тоску” (26. 1. 1942), „Боеме” (18. 4. 1942), „Чаробног стрелца” (2. 12. 1942), те балете „Балерина и бандит” (15. 12. 1943), „Фантастичну симфонију” (8. 4. 1944) и „Чаробни дућан” (8. 4. 1944). Већ фебруара 1945. била је костимограф „Евгенија Оњегина”, те је, исте године, још осам дела било потписано њеном уметничком руком. Педагошком раду после ослобођења вратила се у Позоришној академији и Академији примењених уметности. Одликовала се рафинираним укусом. Двапут се удавала. Први супруг био је дипломат и преводилац Ненад Јовановић (1907–1957) с којим се венчала 1933, а други, њена тајна љубав, Иво Андрић, интимно „Мандарин”, с којим је ступила у брак 1958. Њихови тајни флерт, по многим, везује се још за Берлин, где је имала улогу неформалне домаћице посланства. Као префињена особа и супруга, била је пажљиви пратилац великог писца, творац пријатног интимног амбијента. Становала је у Влајковићевој 15 и 19.

Деликатна пратиља

СТОЈИЋ, Вера И. (Будимпешта, Аустроугарска, данас Мађарска, 5. 8. 1902 – Београд, 31. 12. 1988), лексикограф, преводилац. Отац Иван био је саветник. У Будимпешти је завршила основну школу, а у Новом Саду учила је класичну гимназију. Због рата наставља школовање у реалној гимназији, коју потом завршава. Похађала је и трогодишњу Државну трговачку академију. Од 1924. радила је у Југословенској банци, а 1938. прелази у Београдску задругу, где је радила и под окупацијом. Била је близак сарадник Иве Андрића с којим се упознала 1924, а који је у „време језовито” писао своје капиталне књиге. Освојила га је својом деликатношћу, те је била његов први читач, стрпљив и темељан. Окупацијске године провела је у читању велике саге о Босни (*Травничка хроника, На Дрини ћурџија и Госићџица*) потоњег нобеловца, где је својим језичким нијансама давала нарочит тон редигованом тексту.¹ Од 1946. била је запослена у Дирекцији девизних послова Главне централе НБЈ, па је водила Андрићеве финансије (хонорари и тантијеме од ауторских права). Потпуно се подредила његовој величини писца и закопчаној приватној личности. Драгоцени су њени преводи Рилкеа, Фриша, Лукача, Мана. Била је врстан енциклопедист, што је показала сарадњом у Народној енциклопедији СХС. Заслужна је за стварање Задужбине Иве Андрића. Била је удата за господина Милосављевића, Вршчанина, чије име није знано, а није знана ни његова судбина. Њен живот је био свет Иве Андрића, микрокосмос пун духовног трагања балканским стазама поред пута. Сличан однос с великим писцем имала је и полонисткиња Зденка Марковић (1884–1974), али је потпуно пала у сенку Vere Стојић, и све се догађало, у интимном обзору, до средине двадесетих година 20. столећа.

Одмерени цитадин

ВУЧО, Александар Ђ. (Београд, 25. 9. 1897 – Београд, 21. 7. 1985) књижевник, секретар Трговинске коморе. Потиче из цинцарске трговачке породице: отац Ђорђе (1850–1909), велетрговац,

¹ Иво Андрић и његова сарадница Вера Стојић (1902–1986), врсна лексико-редакторка, користили су, као приручни газофилацијум (ризницу) један двотомни речник. Свако је имао свој комплет, те су тако могли да покрепљују своје распре о каквоћи израза и изабраних речи. Вера Стојић је била вишедесенијски Андрићев први читач рукописа и обрађивач типо-скрипта. Тихо и ненаметљиво умешала се у један свет нарочите вредности, где је све у изабраном складу, те је тежила да пружи покоју одабрану нијансу. Њен прилаз личној редактури *Ex Ponta*, за Андрићеву кутију тајни, указује какав је то врхунски језички зналац (*Речник сћила – речи које воле њисци*, рукопис).

мајка Ифигенија (Елисице), понегде Евгенија, рођ. Барбери. Гимназију је почео да учи у Београду, а матурирао је у Ници. Још од младости имао је изражено саосећање за друге, те ова драмска сцена говори о његовом карактеру:

За време балканских ратова (1912—1913) био сам добровољни болничар у Војној болници. У соби са тешким рањеницима, сваког дана после подне, а често и до касно у ноћ, писао сам писма која су јунаци са Брегалнице и Једрена, без ногу и руку, упућивали својим кућама. Још и данас живе у мени њихове једноставне речи изговорене тешким усахлим гласом, речи које сам стављао на хартију онакве какве су биле и истим редом којим су до мене стизале, не желећи да их мењам или да им у реченицама дам неко друго (писменије) место, и тиме пореметим готово драматичну суштину и редослед изговореног.

У Првом светском рату учествовао је као добровољац, те се с војском повлачио преко Албаније. Права је студирао у Београду, а докторирао је у Паризу. Студирао је и литературу. Од 1930. радио је у Трговинској комори Београда, испрва као чиновник, потом као секретар Изабраног суда, те помоћник главног секретара. Радио је у Комори до 1942. Непуна два месеца је био заточен на Бањици (28. 12. 1941 – 12. 2. 1942). После ослобођења посвећен је књижевности, у којој се јавио двадесетих година 20. века у надреалистичком маниру, али и у кинематографији (директор „Авала филма”) и у новинарству. Почео је *Кореном вида* (1928), преко *Глухој гоба* (1940) и *Мртвих јавки* (1957), те завршио циклусом *Омаме* (1973–1980). Био је ожењен Јулијаном Лулом, рођ. Симеоновић (1899–1985), с којом је имао синове Ђорђа (1921–1943) и Јована (1922–1995), лекара, чија је кћи Јулијана Вучо (1953), професорка Универзитета, а син Александар (1952–2018), психијатар. Лула Вучо је држала модни салон заједно са Елом Попс, уништен у бомбардовању. Према бањичкој анотацији А. Вучо имао је троје деце. Неговао је дискретно пријатељство с Ивом Андрићем, те му је био кум на венчању. Био је житељ западног Врачара: рођен је у кући, на углу Немањине и Делиградске. Становао је, од 1937. у Господар Јевремовој 32а.

Ловац на портрете према живим моделима

ЈОВАНОВИЋ-СТОИМИРОВИЋ, Милан С. (Смедерево, 19. 6. 1898 – Београд, 6. 3. 1966), новинар, управник Државног архива. Потиче из угледне занатлијске породице: отац Светозар, опанчар, мајка Јелена, рођ. Стоимировић. Будући да је рано остао без оца, бригу о њему и брату Ивану, уз мајку Јелену, преузео је

ујак др Душан Стоимировић (1870–1954), угледни београдски физикус. Доцније је, као највећу животну благодарност према ујаку, свом презимену додао његово презиме Стоимировић. Основну школу завршио је у Смедереву 1909, а пет разреда гимназије у Београду (1909–1914). Прве креативне импулсе, преданост књизи и писању, добио је, још као школарац, од Јелене Скерлић (1887–1960), удате Ђоровић, која је, као суплент Смедеревске гимназије, становала у дому Стоимировића. Како у току Првог светског рата није хтео да похађа аустријску гимназију, запослио се, као чиновник-волонтер, у централни Црвеног крста у Београду, па је свакодневно био уз др Стоимировића, те је тако настао његов први значајнији текст, са фокусом на животној драми литерате Петра Кочића (1877–1916). Матурирао је 1919. абитуријентским курсом, а потом је студирао права. Дипломирао је тек 1927, будући да је рано почео да ради. Испрва је био намештен, као практикант, у Министарству просвете, да би потом започео журналистичку каријеру у „Политици” (1919), а наставио у гласилима Радикалне странке, чији је новинарски корифеј био. Неко време радио је и у Српској краљевској академији. У Смедереву је основао и уређивао „Смедеревски журнал”, а затим „Ревии” у Београду, чији је век био краткотрајан (изашао један број). Био је затим главни сарадник, водеће перо, „Самоуправе” (1921–1923), те агаше за штампу, односно дневничар-новинар, при нашем посланству у Берну (1923–1926), где је усавршавао немачки и француски језик и студирао на тамошњем Правном факултету. Потом је у Берлину (1928) деловао као дописник ЦПБ-а, где је био у близини Живојина Балугџића, непомерљиве величине краљевске дипломатије. Из Берлина је преведен за дописника ЦПБ-а из Скопља. У Скопљу је издавао лист „Вардар” (1932–1935). У Централном пресбируо радио је 1935–1937. и потом био агилни директор новинске агенције „Авала” (1937–1938). Тада се видно приближио министру-председнику Милану Стојадиновићу, по чијем је специјалном налогу, још јула 1935, бивајући у пратњи министра Људевита Ауера (1892–1973), ослушкивао у Риму политичке намере разгоропађеног италијанског милитаризма. У сличној мисији био је у Италији, маја 1937, када је заједно са Предрагом Милојевићем и Милојем Сокићем, био гост италијанске владе, да изблиза види Мусолинијев политички модел државе. У повратку је, заједно са Стојадиновићем, уобличио програмски уводник за „Самоуправу”. Нашавши се тако близу врха политичке моћи, постао је 1938. народни посланик за Срез подунавски. Као шеф Политичког одељења Председништва владе био је личност која је о свему знала „више од осталих”, а Стојадиновић је био његова политичка опсесија („поглед риса, обрве орла”), кога је интимно

доживљавао као немилосрдног човека, бруталног циника. У време лома државних фасада Краљевине Југославије ушао је у непомирљив спор о политичком престижу с Предрагом Милојевићем, који се провлачио у штампи до позне средине 20. века. Милојевић га је, као и Иву Андрића, доживљавао као споредне личности на престижним местима. Приликом хапшења, 27. марта 1941, заплењене су његове белешке о министру-председнику Милану Стојадиновићу (1888-1961), које је Гестапо по сваку цену хтео да добије од УГБ. После 6. априла 1941, као редов-доброволац, прикључио се југословенској војсци и са њом доживео расуло. Био је, у првим данима окупације, главни уредник „Обнове” (јул–октобар 1941), гласила Љотићевог „Збора”, а онда комесар (управник) Државног архива у Београду (новембар 1941 – септембар 1944), где је сменио, у сумним околностима, Александра Р. Арнаутовића (1888– 1982). Имао је одвећ тврд став према А. Арнаутовићу, великом заслужнику српске културе. Његов рад у Архиву био је пропраћен невољама, како је тврдио у свом окупацијском дневнику, будући да већина архивалија од непроцењиве вредности није била ни обележена печатима, те је могла постати лак плен Шванкеовог тима, нацистичког отимача културног блага и политичко-дипломатских исправа. Ни особље није било заинтересовано за прилежнији рад, па је Стоимировић, наишавши на зловиву средину, како је тврдио, био напросто изолован, али је успео да заведе радни ритам. Имао је подршку систематичног барона Алберта Рајсвица, те је, донекле, средио фонд (попис и класификација грађе). Пред слом немачке одбране на Београдском мостобрану повукао се, с Недићевим апаратом у Аустрију, још почетком октобра 1944, одакле је, после вештог препада официра Озне, изручен Титовим властима. Као народном непријатељу, конфискована му је кућа у Смедереву са драгоценим збиркама и дивот-библиотеком. Године 1946. оптужен је за сарадњу са окупатором, поглавито због текстова у „Обнови”. Осуђен је на петнаест година робије, где је коришћен од Удбе за многе тајне послове, па је са Данилом Грегорићем написао *Историју њолиџичких сѣранака у Краљевини Југославији*. Писао је и присилно наручене портретне биографије о водећим личностима Краљевине Југославије, да би у позним годинама живео у некој врсти личне духовне изолације. На робији се градио старијим како би избегао замке УДБЕ, „да би се учинио безопасним и достојним presidencyалне милости”. Била је то, наводи један савременик, вешто режирана „старачка физиономија на повијеном телу”. Његово знање страних језика УДБА је користила за промптно превођење прилога са страних радио-станица. На слободу је пуштен после седам и по година, па је изопштен, и у потпуној оскудици, прикупљао

грађу за Крлежин „Југославенски лексикографски завод”. Прилозима врхунске писмености и интригантног журналистичког приступа сарађивао је од 1957. анонимно у „Дуги” и тиражном листу „300 чуда”. Приближио се поново старом масонском кругу око Дамјана Дање Бранковића (*Фра-масони и бре-масони*), па је сарађивао и у Библиографском институту Борислава Боре Благојевића. Имао је велику повесну грађу о књазу Михаилу Обреновићу, планирајући да напише темељну монографију, али је оставио само списе *Свети Сава човек и Словен*, 1934, и *Едуард Бенеш*, 1936. Божидар Ковачевић приредио је 1971, из његове оставштине, књигу *Силуете сјајног Београда*, а 2008. је изашло треће, проширено издање. Прегледну и скрупозну „Споменицу Николе Пашића” уредио је са Милошом Зечевићем, где је оставио видан ауторски печат. Из рукописног фонда Матице српске у Новом Саду објављени су његови *Портрети према живим моделима*, 1998 (где је с видно полутамним тоновима осликан и Андрић), и *Дневник 1936–1941*, 2000. Писао је, с доста скепсе и искључивости, и дневник под окупацијом, расрзан сликама прошлости и атмосфером слома и колаборације. Био је личност нарочите обавештености и културе, нескривено амбициозан и посвећен темама и великанима из националне повести, али и дубоко заинтересован за свет фра-масона и њихових релација са бре-масонима (умишљеним српским корифејима). Са енглеског је, уз остало, превео *Ја Клаудије*, Роберта Грејвса, 1956. Сматра се, уз Предрага Милојевића, највећим стилистом српског журнализма 20. века. Носилац је Сребрне медаље Српског Црвеног крста, Ордена Светог Саве III трећег степена, Ордена Феникса II степена, Југословенске круне III степена, те је командер Легије части. Користио је псеудоним *Semendria* („Смедеревац”). Био је најпре ожењен Јеленом Лулом, рођ. Ничота, 1911, из Скопља, а потом Десанком, удовицом адвоката Светолика Гребенца. Деце није имао. Брак је, премда лично несрећан, доживљавао као – пријатну неминовност. Становао је у Улици браће Југовића 2а.

Патрон и такмац

ЛАЗАРЕВИЋ, Бранко Ђ. (Видин, Бугарска, 25. 12. 1883 / 6. 1. 1884 – Херцег-Нови, 6. 10. 1968), дипломат, естетичар, књижевни критичар српске Модерне. Отац Ђорђе, трговац и индустријалац, мајка Вукосава, рођ. Стојадиновић. Основно и средње образовање завршио је у Зајечару, где је матурирао 1904. Студије права, као стипендист српске владе, започео је у Паризу, а универзитетско образовање окончао на Филозофском факултету у Београду 1909, да би 1911. стекао титулу професора. Као књижевни критичар био

је најактивнији до Првог светског рата, када је писао готово о свим значајним тадашњим писцима – Ћипику, Станковићу, Кочићу, Ускоковићу. Његова импресионистичка критика се битно разликовала од рафиниране хладноће његовог учитеља Богдана Поповића. Учествујући активно као резервни официр у балканским и Првом светском рату, уређивао је „Српске новине” (1916) на Крфу и покренуо крфски „Забавник” (1917). После Првог светског рата почиње каријеру дипломате и прво место службовања био је Вашингтон, па Чикаго, одакле је 1922. отишао у Берлин, где је боравио у време Вајмарске републике. Потом прелази у Праг, где је посланство затекао у потпуном хаосу и где борави годину дана, одакле одлази у централу, у Београд. Министар Момчило А. Нинчић (1876–1949) шаље га, средином 1925, у звању изванредног посланика и опуномоћеног министра у Тирану, где је затекао деликатну ситуацију, јер је Италија отворено показивала своју политичку и економску доминацију у овој земљи. Ту је дошао у сукоб с војним послаником, потпуковником Танасијем Ђ. Динићем, који није веровао у потпуну наклоност Ахмед-бега Мухтар Зогуа (1895–1961) према Београду. Октобра 1926. премештен је на посланичко место у Праг, где је остао до марта 1929, када је преузео мисију у Варшави. У Пољској је боравио до јула 1935, када је постављен за посланика у Анкари. Из Турске је постављен, у предвечерје „Аншлуса”, за посланика у Бечу, да би марта 1938. отишао у Брисел, одакле је 20. маја 1939. стављен на располагање. Пензионисан је 14. септембра 1939. Ратну драму је провео повучено у кући, у Улици Андре Николића 25, када је народ распродавао библиотеке зарад исхране, а црна берза била слика идентитета нације. Син Ђорђе (1921) му је умро од туберкулозе, други, Иван (1922), убијен је у рату, у четничким јединицама, као припадник Демократске омладине, а за њима умрла му је и супруга. Будући да није био повезан с квислиншким апаратом и није био обележен „таквим радом”, ревидирана му је лична пензија, те се настањује у Херцег-Новом, где је и умро. Захваљујући сусрету са Драганом М. Јеремићем (1925–1986), филозофом и естетичарем, који се бавио његовим делом, и позиву на сарадњу са „Савремеником”, почетком шездесетих поново публикује литерарне реминисценције. Његова оставштина случајно је откривена у Херцег-Новом 2004. Интригантне белешке о Иви Андрићу, из његовог пера, драгоцене су сведочанство о времену пријатељства и загонетних релација. Био је ожењен Радмилом, рођ. Милошевић, 1886, лекарком из Београда, кћерком Аранђела Раше Милошевића (1851–1937), управника Монопола. Код УГБ се води да је рођен у Неготину. Сестрић му је новинар Богдан Пешић. Премда је користио тастову кућу, имао је и стан у Леди Каудри 9.

МИЛОЈЕВИЋ, Предраг К. (Рам код Великог Градишта, 12. 12. 1901 – Београд 12/13. 9. 1999), новинар, дописник, шеф Пресби-роа. Рођен је у месташцу уз стару тврђаву на Дунаву, код Великог Градишта, где му је отац Коста, по казни, био цариник, али су убрзо прешли у Београд. Мајка Лепосава, рођ. Селаковић, изродила је седморо деце: четири сина и три кћери. Одрастао је на Видин-капији. Изблиза је остетио дух аустријске окупације 1915–1918. Почео је да студира филозофију код Бранислава Петронијевића (1875–1954), и после другог семестра постао је хонорарни асистент. С друговима из Треће гимназије (Душан Дуда Тимотијевић, Милан Мима Дединац, Драгомир Лола Димитријевић, Живојин Бата Вукадиновић, Сима Францен) улази у „Политику” 1921. Углед стиче политичким козеријама, под виџетом „Београдска недеља”, и извештавањем са суђења дрзовитом одметнику Јови Станисављевићу Чаруги (мај 1924 – фебруар 1925). Носио га је нерв рођеног писца у перу младог журналисте. Био је у скупштини, када је Пуниша Рачић пуцао 20. јуна 1928. на хрватске посланике изазван њиховим увредама („Призор који се пружио у пленарној сали био је страшан”). Године 1929, на почетку диктатуре краља Александра, постаје дописник из иностранства, из Немачке („Кад критикујеш стране режиме, то је као да хвалиш своје”). У Берлину се оженио отменом Ирмгард Вири Краузе, кћерком јединицом архитекте берлинске општине (у браку од 1936. до њене смрти 1979). Морао је да напусти Берлин јер је Хитлера назвао „баук рата”, што је погрешно преведено као *Kriegs Wau-Wau* („пас рата”). Премештен је у Лондон, али убрзо се враћа у Београд, где 1940. постаје шеф Централног пресби-роа (министарство информација). Увек је имао одмерен наступ, дипломатски такт, те тај баланс није померала ни свечана одора – фрак и цилиндар. Из тог доба сежу и суптилни вербални дуели с Миланом Јовановићем Стоимировићем настали због борбе за врх журналистичке пирамиде у Краљевини Југославији (*Ви сѝе овде неком ѓрешком и забуном!*). Имао је отклон и према министру-помоћнику Иви Андрићу, будући да му дипломатија, како је интимно тврдио, није била у крви. Инстинкт политичког спектатора омогућио му је да безболно преживи термидор од 27. марта, јер га је, у ствари, преспавао („Сви главни носиоци режима ухваћени су на спавању: нису слутили шта се спрема и шта их чека”). Године 1941, кратко је био главни уредник „Новог Времена”, јер је то, како је наводио, наложио први човек „Политике” Владислав Рибникар, али се потом елегантно повлачи. Немачки тајни повереници оценили су га као пријатеља Енглеске и

вештог противника Немачке, те је био под рафинираном присмотром шефа BdS-а (београдске ентрале Гестапоа) др Емануела Шефера, који је о њему водио нарочит досије. Трагично је, за време једне узбуне 1942, изгубио сина Дејана. Преживљавао је тегобност окупацијских дана продајом слика старих 200–300 година, које му је супруга донела у мираз. Немачки истражитељи били су опчињени његовом фотографијом с Хитлером, којем они нису никад пришли на интимно растојање, на конверзацијски ниво. Дипломатским тактом супруге Вири, која је контактирала важну особу, сачувао је живот у првом таласу успостављања комунистичке власти. Због несклоности новог режима оскудно је живео првих година после Другог светског рата, готово склоњен из журналистичке матице, па је исправа радио у „Службеном листу” (1945), „Гласу” (1946–1948) и у „Југопресу” (од маја 1949). У „Политику” га је 1950. вратио Богдан Пешић, који га после поново отпуштао. Текстовима нарочитог журналистичког стила, као специјални извештач „Политике” пратио је и суђење турском премијеру Аднану Мендересу (1899–1961), те процес „протоколисти смрти”, ратном злочинцу Адолфу Ајхману (1906–1962). Увек добро обавештен и одмерен, с акцентима префињене анализе, био је рафинирани спољнополитички коментатор до пензионисања 1961. За осам деценија у новинарству објавио је низ репортажа високих литерарних досега, проницљивих коментара и анализа, а „Политици” донео интервјуе са светло-тамним личностима-сувенирима 20. века, уз остале, са Винстоном Черчилем, Адолфом Хитлером, Бенитом Мусолинијем. Сматрао је да новинар мора „стварном да пружи омаму измишљеног”, будући да „новинар мора да пише занимљиво јер само велики писци могу да пишу досадно”. Огледао се и као врсни преводилац, те је српским читаоцима представио Фојербаха (*Предавање о суштини религије*, заједно са Вуком Павићевићем), Кафку (*Замак*), Хемингвеја (*Преко реке и у шуму*), Селму Лагерлеф (*Гесћа Берлин*) и друге. Књиге сећања *Био сам њисуштан* (Београд 1980) и *О људима и ћудима* (Београд 1982) драгоцен су извор за историју 20. века. Био је пример интелектуалне свежине, те је до последњег дана имао избрушену мисао, непресушну енергију. Интелигентан, проницљив и напасве префињено скептичан, умео је да сваком тексту подари црту филозофске прагматичности и да притом све фигуре остану у арени, где нема милости ни за кога („Влада у Риму се изгледа, присетила старе девизе италијанских феудалаца: када не можеш да изађеш на крај са унутрашњим противницима, измисли спољњег!”), *Немир у миру*, НИН (1974). Становао је у Ресавској улици, у здању неокласистичке моделације, где је у тишини, пребирао предуге повесне партитуре.

Лично је био тип стилизованог британског центлмена, увек љубазан, а дубоко удаљен од зловивог окружења. Био је личност широких светоназора, те се окумио и с новинаром Антонијем (Антоном) Бруном Ј. Херендом (1900), сарадником ЦПБ-а, интригантном фигуром међуратног Београда. Пријало му је и тихо друштвање позоришне диве Даре Милошевић, чија су лепота и отменост били и парадигма Београда нове епохе.

Под ореолом пријатељских медитација

ПАВЛОВИЋ, Лепосава Бела Ст. (Београд, 17. 8. 1906 – Београд, 24. 4. 2004), сликарка. Рођена је у угледној породици, која је још од 1882. становала у Господар Јевремовој 39. Дед јој је Коста Ст. Павловић (1842–1904), начелник окружни. Будући да је њен отац Стеван око 1900. сазрео за студије, породица је закупила стан у Паризу на четири године, који је потом постао место где су се радо окупљали Милан Ракић, Јован Дучић, вајар Ђорђе Јовановић, Надежда Петровић, Милан Миловановић, браћа Павле и Богдан Поповић. По повратку у Београд, Стеван се оженио Љубицом Бобом Тешић са којом је имао троје деце – кћерку Лепосаву и синове Косту и Доброслава Бојка. У Паризу је завршила основну школу и ниже разреде гимназије. По савету Бете Вукановић (в.), похађала је Припремни течај на Уметничкој школи, а затим је у лицеју Француског института у Букурешту завршила више разреде гимназије. Будући да је била премлада да упише Академију ликовних уметности, родитељи је дају у приватни атеље познатог румунског сликара Јона А. Стеријадија (1860–1957), где је стекла основе цртачке вештине. Упоредо са курсом сликарства, на Филозофском факултету у Београду ванредно је започела студије француског језика и књижевности, а дипломирала је по повратку породице у Београд, 1929. На Уметничкој школи продубила је умеће из Букурешта. Потом је прешла на Академски течај код сликара Милана Миловановића (в.), који је завршила 1932. На предлог колега постала је члан Удружења ликовних уметника. Први пут јавно излаже на пролећној изложби у Павиљону „Цвијета Зузорић”. Са Петром Лубардом (1907–1974) и неколицином других сликара 1937. постаје члан Друштва српских уметника „Лада”. Убрзо потом постаје секретар (1939), а затим и потпредседник и председник Друштва. Под окупацијом била је у пријатељским контактима са Ивом Андрићем, чију је дипломатску преписку чувала у њој знаним скровиштима. Ишла је с угледним писцем и дипломатом у дуге шетње с ореолом пријатељских медитација. Углавном је сликала, али није излагала. Старији брат Коста (1905–1988), био је дипломата, секретар

кабинета Слободана Јовановића (1869–1958), који се по завршетку Другог светског рата остао у Енглеској, где је на Универзитету у Кембриџу радио као библиотекар, уз то је био и председник Српске црквене општине у Лондону. Био је законити носилац ауторских права на дела Слободана Јовановића, која по његовој смрти, 18. септембра 1989, прелазе на Белу. Са њеним одобрењем, 1990. објављена су *Сабрана дела Слободана Јовановића*. Отац Стеван (1887–1970), бивши посланик у Букурешту и министар-помоћник МИП-а, Андрићев препостављени, био је заточен на Бањици (4. 11. 1941 – 27. 11. 1941). Њена породична адреса данас је стожер присећања на давно ишчезли јучерашњи свет.

Иду јакобинци

ПОПОВИЋ, Богдан Ј. (Београд, 20. 12. 1863 – Београд, 7. 11. 1944), професор универзитета, књижевни критичар. Потиче из породице, која је старином из „прека”, из Војводине. Отац Јован, адвокат, мајка Савка, рођ. Марковић. Пошто је завршио студије на београдској Великој школи и париском Филозофском факултету, те стекао лисанс књижевности на Сорбони, постао је професор Велике школе (1893), а затим редовни професор Универзитета у Београду (1905). Предавао је француски језик, општу историју, историју опште књижевности (упоредну), теорију књижевности и естетику. За редовног члана СКА биран је 1914. Преводио је са енглеског, француског и немачког. Основао је СКГ (1901) и покренуо стварање ПЕН клуба. Писао је мало и акрибично, али „није страшно пратио све што се догађа и све што се појављује”. Критичка и есејистичка схватања оваплотио је *Анџолоџијом новије српске лирике* (1911). Посебно су значајни његови *Огледа из књижевности и уметности I, I и II* (1927), те *Чланци и предавања о књижевности, уметности, језику и моралу* (1932). Последњи курс, који је држао студентима (1932/1933), било је предавање из теорије стила – *Начело инџерјункције*. Под окупацијом живео повучено, ван свих токова. Више није ни писао, а и целог века је „радио на махове и врло пипаво”. Прекинуо је и велико пријатељство с Милутином Миланковићем. Умро је убрзо по уласку ослободилаца у Београд. Као личност раскошне културе и сређених знања, закључио је живот речима: „Иду јакобинци (партизани). Долази њихово, моје је заувек прошло”. Био је, по породичном стубу, у сродству с Бранком Радичевићем. Замерали су му да је био проповедник декадентног аристократизма западног типа, будући да му се сва појава одликовала елеганцијом. Упамћен је и по музичком дару, био је ванредан виолинист. Међу првима је уочио врсне одлике Андрићевог

стила, те је видно помогао његовом раном уласку у СКА (1926). Живео је у Професорској колонији, Бана Јелачића 23, а потом у Гледстоновој (данас Пушкинова 21), на Топчидерском брду, у кући чија архитектура плени префињеном линијом крова. Подигнута је 1937. по пројекту арх. Михаила Радовановића, а данас је знана као дугогодишње боравиште породица Поповић-Предић. Али у њој данас нема ни најмањег трага о животу великих личности и белега њиховог укуса и личног стила.

Чувар Титове величине

РИБНИКАР, Владислав Влада Сл. (Београд, 15. 6. 1900 – Београд, 1. 9. 1955), новинар, министар. Син је лекара Слободана (Лање) Фр. Рибникара (1873–1924), који је оставио изразито и уочљиво дело (новинску кућу „Политика“), које ће „подићи углед јавне речи и разбистрити све што није чисто” (Б. Нушић). Мајка му је Даница, рођ. Живковић, кћи београдског трговца Милана Живковића. Био је дете осетљивог здравља, те је о њему бринула гувернанта Швајцаркиња. И у породичним релацијама имао је предност у односу на брата Мирослава Милета (1904), доцније ожењеног Францускињом Жанет Сорел, који у новинском концерну никад није имао престижно место. Основно школовање и гимназију са вишим теч ајним испитом, завршио је у родном граду, да би нешто пре 1912. отишао у Париз на студије архитектуре. По повратку у Београд морао је да уложи велики труд да би овладао суптилностима српског језика. Директор „Политике” је од 25. септембра 1924, а поставио га је кључни човек „Политикиног” гремијума Димитрије Диша Стевановић (1877–1960), премда су многи сматрали да је „исувише млад”, „готово дечак”. Годину дана доцније, 1925, била му је потврђена водећа позиција у акционарском друштву. Већ на првом кораку показао је уочљиви „знак зрелости”: „није покушао да склони човека у кога је његов отац имао поверење” (М. Гавриловић, дипломат с научничким педигреом, који је све редакцијске послове „радио дотле непознатом брзином и вештином”). Серијом текстова са сесија Друштва народа у Женеви, с јесени 1925, доказао је новинарску даровитост, дипломатску интелигенцију. Међу првима је учио доминацију „ратних формула” у време када је бујао јалови пацифизам Друштва народа. Као гост совјетске владе, где је отишао у пратњи Драгише Васића и Сретена Стојановића (1898–1960), извештавао је са годишњице Октобарске револуције. Ту је несумњиво дошао у контакт с водећим људима КПЈ. Како сведочи Драгомир Драги Стојадиновић, у Москви је имао „једну мрачну аферу”, на брзину се оженио

прелепом Рускињом Евгенијом, упавши у замку тамошње тајне политичке полиције, али та епизода припада тајној историји, из које су челника „Политике” извлачили Јован Тановић и Живојин Балугџић, те „Политикин” дописник из Загребa Борислав Бора Продановић. Приликом разлучења од постеље и стола, код Духовног стола СПЦ, сведок му је био Драгомир Лола Димитријевић. Успео је, међутим, да лист, захваљујући везама др Милана Гавриловића (1882–1976), који „није крио антикомунизам и антифашизам”, држи на курсу независном и демократском. Будући је био више но „сложена личност, способна да комбинује сазнања и везе”, успео је да елегантно истисне дотадашњу „сиву еминенцију”, др Милана Гавриловића, и да у четрдесетој години постане стварни шеф листа, моћне фирме, која је имала завидан тираж од 170.000 примерака. Редакцијске послове препустио је Радоју Јосимовићу (1902–1941), човеку наглашене толеранције и равнотеже, а да притом није умањио престиж Јована Тановића, изразитог десничара, личност наклоњену војној елити и гласовима са Двора. Као особа изразите индивидуалности, блиска левим идејама, покровитељски се односио према журналистима сличних схватања, које је државни апарат прогонио и искључивао из редакцијског ансамбла, али је и од њих крио „своја политичка опредељења и везе”. Његово приближавање групи „Напред”, у којој је др Михаило Илић био идеолог нових струјања, указују на његове рафиниране контакте с комунистима, преко Иве Лоле Рибара (1916–1943), још од 1936. Тита, који је на њега оставио велики утисак, упознао је у загребачкој „Казалишној кавани”, на Брозов позив, 1939. године. У предвечерје завршних Гавриловићевих преговора с Московом, 5. априла 1941, који су били, у ствари, споразум о пријатељству и ненападању, без ефеката војне помоћи, последњи број „Политике” је обликовао у мирном тону, као да мобилизација и рат нису већ били у експлозивној фази. У Априлском рату 1941. планирао је, у договору с војним врхом, да се у Сарајеву, из хотела „Европа”, издаје ратна „Политика”, али брзи слом краљевске војске је те планове предао историји. Маја 1941. имао је контакте с Валтером Грубером, Драгим Стојадиновићем и Хрибовшек–Бергеом о ликвидацији „Политике” и „Времена” ради стварања новог издавачког акционарског друштва („Новог Времена”), те припремања списка подобних сарадника који треба да прођу „верификацију”. У „ликвидацији”, односно у финансијским трансакцијама, које су биле неопходне, директору „Политике”, помагао је Јеврем Томић. У скровитој Ботићевој улици, чији резиденцијални штимунг даје сигурност, Тито је, код свог домаћина, Рибникара, вешто прикривеног сарадњом са окупационом управом, 4. јула 1941, донео одлуку о устанку. Рибникар

је конспиративну умешност исказао слањем Бранка Вукелића (1904–1945), сарадника Рихарда Зоргеа (1895–1944), за „Политикиног” дописника у Јапан, а да га нико од журналиста и руководећих људи никад није ни видео, што је, по свој прилици, била „једна од Рибникарових тајних светских веза”. Не без разлога, био је сумњив окупацијском полицијском апарату. Приведен је по налогу Светозара Вујковића, пошто је полиција имала дојаву, да је свештеник Драгољуб Милутиновић у његовој вили ручао са Титом. Специјална полиција га је, као изразито салонског комунисту и човека, који боравио 1927. у СССР-у, саслушавала у два наврата (4. 11. 1941. и 4. 7. 1942). Били су то неуспели покушаји, да се од виспрене личности нарочите суздржаности, сазнају бар неки подаци о Титовом боравку у његовој вили, у Ботићевој улици, и конспиративној улози адвокатског приправника Ивана Рибара (Иво Лола Рибар) и инжењера Михаила Вајншенкера, његовог блиског суседа из Ботићеве улице, с којим се састајао под изликом да играју билијар. Као новинар дипломатског такта, искусан у саобраћају с људима разних политичких намера, објаснио је на догађаје никада није гледао „ни кроз призму комунизма, нити кроз призму Лондона већ са чисто српског гледишта и интереса, сматрајући увек, да ми Срби морамо бити на окупу и настојати да очувамо свој народ”. Себе је маниром вештог политичког еквлибристе представио искључиво као немачког човека – „а ништа друго”. Као личност контроверзних контаката и као не много експонираног, али важног масона, ухапсила га је потом Оперативна група, те је био одведен на Бањицу (4/5. новембар 1941 – 28. фебруар 1942). Био је ухапшен заједно са Сенишом Станковићем и Виктором Новаком, научницима, чије је име имало висок ранг. Неутемељене су тврдње да је уживао заштиту Атанасија Тасе Динића, али га је он на молбу чланова „Политикиног” предратног гремијума спасавао из затвора и посредовао код водећих људи немачког окупационог апарата. Бивши гаст, трговац Михаило Л. Ђурић, и новинар Јован Тановић, те група угледних грађана, гарантовали су речју и потписима, код немачких власти, да је еминентни представник више грађанске класе и да нема никакве везе с комунистима („Ми доле потписани гарантујемо и јамчимо да Владислав Рибникар никад није припадао ниједном тајном покрету, значи није био масон, да није био ни члан ни симпатизер Комунистичке партије”). Гарантацију је потписао и високи немачки повереник Валтер Грубер, који је био његов лични пријатељ, а који је потом све елегантно прикрио. Титовом покрету, придружио се 1943, када се тајним каналима, сасвим изненада, из Београда пребацио на територију под контролом партизана, маскирајући све то кречењем стана, а децу је „оставио код

његових старих тетака”. Као искусан новинар, добар организатор, постављен је, 5. новембра 1943, за првог директора Танјуга. Био је већник на Другом заседању АВНОЈ-а 29. новембра 1943, па потпредседник НКОЈ-а – повереник за информације. Уз Тита је био и у Дрвару, у време операције „Коњицов скок”. Обновио је рад „Политике”, 28. октобра 1944, као њен први човек. Раскид са старим системом, монархистичким оквиром на државном механизму Југославије, изложио је у божићном броју „Политике” 1945 (*Основне тежње српског народа!*), где наводи да су четири кључна принципа цементиране будућности (тежња за демократијом, жеља за децентралистичким уређењем земље – локална самоуправа, идеја уједињења, уз тежњу везивања са судбином „великог руског народа”). Тито је ступио на сцену, што не каже директно, већ КПЈ, пошто је под првим ударцем споља дошло до слома трошног државног апарата („распад унутрашње политичке структуре Југославије”). У првом кабинету маршала Ј. Б. Тита био је министар просвете. Припадао је кругу виђених салонаца међуратног Београда („увек попут типичног ’дендија’ с белом, свиленом марамицом, у цепу”). Био је директор концерна достиглог под њим врхунац, те профет новог, личност из прве Титове колоне (Партији је [...] чинио значајне услуге и имао она нарочита уживања која пружа анонимни рад за једну велику ствар, Моша Пијаде). Носио је себи дихотомију својствену људима нарочите ковине – био је „и тих, али и енергичан” (Ст. Стојиљковић). Умео је „са изванредном дискретношћу, скоро непримећен” да води разнородан оркестар, какав је једна новинска редакција. Од оца Слободана добио је ноту дискретности и префињене енергије, а од мајке Данице црту увек наклоњеног саветодавца. Умро је од тешке срчане болести у Војној болници у Београду. Саучешће породици упутио је и најважнија личност тог доба, маршал Тито. У погребној поворци били су Моша Пијаде, Едвард Кардељ, Александар Ранковић, Родољуб Чолаковић. С њим је завршила епоха „начелности, методичности, отпорности, прилагодљивиости и грађанске куражи, ретких појава у нас”, а почињала је нова где се тражило послушништво, додворавање, и наслућивање оног што жели велики вођ. Имао је такт, смиреност, тиху одлучност – својствену људима преломних одлука. Двапут се женио, најпре музикологом и пијанисткињом Станом, рођ. Ђурић (1905–1986), кћерком београдског трговца Михаила Л. Ђурића, преудатом Клајн, а потом са књижевницом Јарославом Јаром, рођ. Хајек (1912–2007). Имао је петоро деце: синове Слободана-Боду (1929–2008), физикохемичара, академика, и Даворина Дарка (1939–2021), новинара-дописника, и кћерке Милицу (1931–2002), сликарку и вајарку, која је била удата за архитекту Угљешу Богуновића

(1922–1994), те Ивану (1935), удату Недељковић, па Петровић, и Владиславу, професорку, удату Перишић, па преудату Норис. Његова кућа постала је историјска адреса.

Суздржани пратилац историје

СТОЈКОВИЋ, Славко Ђ. (Неготин, 22. 9. 1900 – Београд, 4. 4. 1983), дипломата, професор. Отац Ђорђе (Ђока), управник гимназије, посланик, присталица радикала, мајка Лепосава. Другу мушку гимназију учио је у Београду, где је четврти разред завршио 1914. Виши течајни испит (абитура) положио је 1919. На Сорбони је 1924. завршио Правни факултет с докторатом из домена арбитраже у међународном јавном праву. После одслужења војног рока запошљава се у МИП-у, маја 1925. У Париз је упућен 1929, где ради као писар краљевске делегације при Репарационој комисији. Од 1930. до 1933. фунгира као секретар легације у Хагу, а потом се враћа у Правно одељење МИП-а. Будући да није хтео да конкурише при избору Илије Пржића за доцента, добио је потом статус хонораног наставника. Но, убрзо је именован за секретара Сталне делегације Краљевине Југославије при Друштву народа. Већ августа 1935. постављен је за генералног заступника Краљевине Југославије пред југословенско-немачким и југословенско-мађарским мешовитим арбитражним судовима. Јула 1937. постаје професор међународног права и дипломатске историје на Економско-комерцијалној високој школи у Београду, претечи данашњег Економског факултета. Министар-председник Милан Стојадиновић именује га потом за сталног правног саветника при Политичком одељењу МИП-а, а указом од 15. 9. 1939. постављен је за начелника Правног одељења МИП-а. Заједно с Ивом Андрићем склањао се у Бечу, у дворцу „Белведере”, 25. 3. 1941, у други план, како је забележио Данило Грегорић, при потписивању Протокола о приступу Тројном пакту. Окупационе власти ставиле су га потом на располагање 7. 11. 1941, да би био пензионисан 17. 10. 1942. Живео је затим у тешкој оскудици. Имао је нејасне контакте са врхом покрета ДМ, као експерт за питања државног уређења будуће државе. Био је 1945. ухапшен при покушају уласка с породицом у Италију, али се извукао из стега нове власти, чији је потом био више него успешни арбитражни експерт. После рата био је и правни саветник НБЈ, те експерт „Енергопројекта” у међународним споровима. У браку са Милицом, рођ. Саковић (1899, Неготин), имао је два сина, Ђорђа (1927) и Станка (1940). УГБ је анотирано да је рођен 23. 9. 1900. Становао је у Браће Недића 26.

Вечно тражење нових лозинки

ЦИНЦАР-МАРКОВИЋ, Александар М. (Доња Белица, 20. 6. 1889 – Београд, 1947), дипломат, министар. Отац Марко, жандармеријски пуковник, мајка Александра. Матурирао је 1907. у Првој београдског гимназији. Дипломирао је права у Београду 1911, потом је био на специјализацији у Фрајбургу и Берлину. Због ратних прилика није докторирао у Француској, већ много касније, у Београду, 1935. године. Учествовао је у Првом светском рату као добровољац, у Ђачкој чети, те је стекао чин поручника. Прешао је Албанију, а крај рата дочекао у Црвеном крсту на Крфу. У дипломатску службу ступио је 1. 7. 1918, а већ на Конференцији мира у Паризу био је секретар Николе Пашића (1845–1926). Конзул Краљевине СХС у Задру био је 1921, а исте године премештен је у Трст. Од јула 1923. до маја 1925. био је у нашој легацији у Тирани, да би потом био отправник послова, у посланству у Будимпешти. Од јесени 1926. био је у Паризу, а од маја 1927. саветник у Софији, посланик Љубомир (Љуба) Нешић (1879–1932), где је ушао у аферу са Браниславом Михел. Да би се избегло затезање међудржавних односа, хитно је премештен на нову дужност, премда се Цинцар-Марковић правдао закулисном игром у режији тадашњег делегата МУП-а Цеке Ђорђевића. Потом је фунгирао као конзул у Бечу и Паризу. Посланик у Софији био је 1934–1935. Од краја 1935. до фебруара 1939. деловао је је посланик у Немачкој (епатиран улогом Хермана Геринга који је бацио у сенку министра Константина фон Нојрата), а министар спољних послова – од 5. фебруара 1939. до 27. марта 1941. Учествовао је у парафирању Протокола о приступању Тројном пакту, у дворцу „Белведере” у Бечу, 25. марта 1941. После преврата од 27. марта 1941. био је заточен у Брусу, одакле се, после почетка ратних операција, упутио, уз агентску и жандармеријску пратњу – ка Сарајеву, а [...] је видео распад војске и државе („читаве јединице успут без командног вођства лутају у разним правцима”). Још пре почетка априлског војног суноврата хтели су да га, на предлог Мирка Косића, „ако влада не жели рат с Немцима”, задрже у министарском портфељу, али је Милан Грол „енергично устао против тога”. Будући да није прихваћен ни Милан Гавриловић дошао је пипави Момчило Нинчић. У праху државног слома потписник акта од 25. марта 1941. био је, на молбу армијског генерала Данила Калафатовића (1875–1946), знаног по урођеној мирноћи и сталожности, одређен да буде на челу делегације, чији је задатак да, у општем расулу, постигне „ублажење услова капитулације југословенске војске”. Немачким авионом-бомбардером потом је 17. 4. 1941. био пребачен до Земуна, а одатле „родом” до гардијских

касарни на Дедињу. Исте вечери, у згради бившег чешког посланства ставио је потпис на – пропаст државе и војске. Правничка комбинација Слободана Јовановића да капитулира само војска остала је само лепа идеја. „Он, који је 25. марта потписао Споразум у ’Белведеру’ и сачувао мир у својој земљи, 17. априла је потписао њену безусловну капитулацију”, записао је Милан Антић. То је учинио заједно с генералима Радивојем В. Јанковићем (1889–1949) и Михаилом Бодијем (1884–1953). Немачка окупациона власт имала је неке комбинације с њим, али су се оне изјаловиле. Имао је контакте, док је био на лечењу у Карлсбаду (Карлове Вари), с Јоахимом фон Рибентропом (1893–1946) да би спасао „српске крајеве” и „чинио разне кораке код немачких власти да спасава животе угрожених људи”. У пензији је био од 18. 5. 1941. Није прихватио положај комесара просвете. Сусрео се и с Дражом Михаиловићем на Равној гори, али се не зна садржина тих разговора; те контакте је оповргавао. Септембра 1944. отишао је, с породицом, возом у Беч, да би потом из Земеринга (Доња Аустрија), по налогу Немаца, био пребачен у Кицбил, где је био Недић с владом, где су их сместили „све у исти хотел и нису допустили никакво подвајање”. Потом је покушао да из Трста крене ка Венецији, па даље за Крф, али је тај сектор био захваћен борбама. У Бадгадену се разболео, а потом одлази у Салцбург, где је 1. 9. 1945. изручен југословенским властима. Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача 17. 9. 1945. прогласила га је злочинцем, јер је „свесно и намерно”, уз књаза-намесника, „изручио народе Југославије на милост и немилост Хитлеру”. И потом је непрекидно био на удару Титовог тајног апарата. Умро је, по једној верзији, у „Главњачи”, у „Новој згради”, крајем 1945, када је доживео нервни слом. Акти са његовог саслушања указују да је био жив после јануара 1946. и касније. Осуђен је и ликвидирао 1947. Негде се наводи да је рођен 20. 7. 1889. у Београду и да је умро чак 1952. Говорило се да није човек првокласне умности, али је био сав у послушковању, тражећи вазда нове политичке лозинке („није био саливен из једног штофа”). Премда није био велики дипломата, наступао је, углавном, као фактор Двора, високе закулисне политике. Био је ожењен Идонијом (Идалијом), рођ. Зервос, 1893, Гркињом са Крфа. Имао је кћерку Миокиту, иако се често напомиње да није имао деце. Живео је у Крунској 36, станодавкиња др Ружа Јовановић.

Хладни творац стила

МИЛИЋЕВИЋ, Живојин Живко Н. (Кораћица на Космају, 21. 1. 1896 – Београд, 29. 1. 1975), новинар, књижевни критичар. Отац

Никола, ћурчија (кожувар), мајка Ружица, рођ. Милановић. Основну школу учио је у Кораћици, а потом је од 1907. похађао знамениту Трећу гимназију у Београду. На пријему испит дошао је у свечаној народној одори, а знањем је задивио професоре. Издржавао се послужујући по кућама угледних Београђана и држећи кондиције вршњацима. У петом разреду гимназије поделио је с Трифуном Ђукићем (1889–1966) награду на конкурсју „Венца” добивши 20 динара у сребру. У вртлог Великог рата ушао је као гимназист, још нерегрутован, те је припадао Последњој одбрани. Прешао је, после слома 1915, албанске врлети и упућен је са Крфа на школовање у Француску, где је завршио осми разред и матурирао 1917. До повратка у домовину радио је на сеоском имању у Болијеу. Студије књижевности почео је у Паризу, те их наставио на Филозофском факултету у Београду. У редакцију „Политике” ступио је 1919, испрва као коректор, а потом као репортер. У четири ујутру ишао је бициклом на Бањицу, где је узимао вести, које је ухватила војна радио-станица. Преводио их је с француског и немачког, па их два часа доцније стављао на сто директора др Слободана Фр. Рибникара (1873–1924). „Политика” се пред публиком тада појављивала у 11 часова пре подне. Са Велимиром Живојиновићем Масуком уређивао је књижевни часопис „Мисао” (1927–1928). Био је дугогодишњи књижевни арбитар, са страшћу врсног полемичара, али и цењени позоришни критичар. Стекао је звање уредник-редактор, лично одговоран само директору. Андрића је увео у ред бираних сарадника, носилаца престижа. Имао је и позицију спољњег уредника код Геце Кона. Под окупацијом је радио у издавачкој кући „Југоисток”, где је био уредник „Српске књиге”, те је добио место уредника у „Општинским новинама”. Тајно је контактирао колеге из „Политике”, јер су многи били законспирисани као сарадници НОП-а. По ослобођењу Београда био је у редакцији „Политике”, која је припремила број од 28. октобра 1944, с говором маршала Тита на првој страни. Неко време је потом радио у књижари чувеног голмана Милована Јакшића (1909–1953), смештеној наспрам Дома „Политика” (данас Општина Стари град). После је сарађивао у Радио Београду (1947–1950), а каријеру окончао у редакцији суботичке издавачке куће „Минерва”. Огледао се и као песник и есејист, данас посве заборављен, а у књижевност је увео многа данас славна имена у едицији *Наша књиџа*. Важна му је књига *Зайиси о српској земљи* (илустрована цртежима Љубе Ивановића), Београд 1940. Женио се двапут: најпре Саром, рођ. Ђурић с којом је имао двоје деце, Веру и Наду, а потом с Видом, рођ. Протић. Живео је, по пензионисању, повучено, веома хладан према спољњем свету, као што је и Аритон Михаиловић био изненађен да га 1944. види

у гарнитуре новог „Политикиног” новинарског тима. Живео у Душановој 66, а као млад уредник-репортер становао је у Дому „Политике”.

Монден из политичке свите

МИХАИЛОВИЋ, Миодраг М. – Световски (Крупањ, 29. 8. 1898 – Београд, 22. 8. 1941), новинар. Пореклом је из чиновничке породице. Отац Михајло, мајка Вукосава, рођ. Мијатовић. Као ђак прешао је Албанију, а после матуре студирао је филозофију на Сорбони 1916–1918. Са тек навршене двадесет и две године био је већ име у београдском журнализму. Писао је испрва у часопису „Реч и слика” веома читану монденску хронику, слику поратног живота београдских нувориша. Изблиза је пратио Десанку Десу Дугалић и Владету Драгутиновића, глумачке ведете што „фланирају артистички”, те елегантно описује како су стас и шик постали – не само светска фама. Рано улази у редакцију „Самоуправе”, радикалско гласило. Заједно с Николом Трајковићем (1896–1985) уређивао је 1923. „Комедију”, прву илустровану позоришну ревију. Са Милошом Црњанским и Станиславом Краковом уређивао је потом „Наша крила”. Каријеру је затим наставио у „Правди”, где је био уредник-редактор, да би нешто доцније прешао у „Време” поставши угледно режимско перо. Као члан новинарске екипе, која је пратила краља Александра Карађорђевића, био је у Марсељу, 9. октобра 1934, у здању Префектуре, где је, после атентата, на канабеу било изложено мртво тело југословенског суверена. Од 1936. стално је, као поверљива личност, у близини Милана Стојадиновића (1888–1961), министра-председника, бивајући неком врстом личног новинара. Као извештач „Времена”, величао је председника владе, али и његове државничке саговорнике, посебно Мусолинија („велики неимар”), приликом њиховог сусрета 1937. Слично Световском, политички је наступао и Златко Матетић (1915–1989), дописник „Времена” из Рима, посебно одушевљен дисциплином латинске омладине. Световски је, као специјални лични новинар, одлазио са Стојадиновићевом породицом и на зимовање у Швајцарску, а био је и мали тајни саветодавац министра-председника о важним-личностима, те је, како се проносило, учествовао у кадрирању дипломатске-листе Краљевине Југославије. Првих дана окупације улази у редакцију „Обнове”, у којој су се окупили елитни новинари „Политике” и „Времена”, чиме су, силом прилика, колорисали окупацијску збиљу. Световски је био одличан стилист, по оцени савременика, склон претераном изношењу интригантних појединости у новинском покривању великих дипломатских су-

срета. М. Ј. Стоимировић наводи, у свом окупацијском дневнику, да је био енергична персона наглашене радозналости, те су му врхунски стил, виши ниво конверзације и леви манири „прибављали многе незаслужене зависти”, премда га је нешто раније оценио као личност нарочите бистрине, али и нескривене лењости. Смрт је Световског затекла на дужности уредника спољнополитичке рубрике „Обнове”, где је одређивао званични курс приказа догађаја. Умро је од последица компликоване операције уха у санаторијуму „Пантовић”. Испраћен је као прононсирани немачки човек. Остао је, међутим, траг да је био „фини дух, тако јасан мозак, тако интелектуалан човек” (М. Ј. Стоимировић), мада је загребачки новинар и повесни писац Јосип Хорват (1896–1968), грађански либерал по светоназору, још 1934, приликом кондолирања у Марсељу, нескривено, и с примесом несношљивости, акцендовао примедбе на социјално понашање Световског. У њему је Хорват видео профил човека „с лицем католичког попа, увијек јако напудраним”, који је носио „вјечно полуцилиндар и гамаше и уживао у надимку ’монден’”. Са сарказмом је критиковао његово, не баш нијансирано знање француског језика („београдска француштина”). Аутор је књиге *Ашајџуркова Турска* (1938). Био је ожењен Олгом. Од маја 1940. становао је у Хартвиговој 14.

Златна резерва кнеза Павла

ЦВЕТКОВИЋ, Драгиша Ј. (Ниш, 15. 1. 1893 – Париз, 18. 2. 1969), политичар, председник владе. Отац Јован, пуковник, мајка Зорица, рођ. Костадиновић, обоје преминули 1935. Учествовао је, као добровољац, у Балканском рату 1912. Неко време живео је у Швајцарској и Француској, где је прихватао српске рањенике, те студирао медицину и технику, да би тек 1934. завршио студије права у Суботици. По многима, у Швајцарској је боравио да би избегао војну обавезу, а не да би се школовао. По повратку не тражи намештење, већ 1920. покреће лист „Напред”, улази у Радикалну странку, и почиње да кортешује против Николе Узуновића (1873–1954). У три мандата био је затим градоначелник Ниша, први пут 1923, што је уједно било његово прво намештење. Министар вера у кабинету Корошец-Вукићевић постао је 1928, да би по увођењу диктатуре 5. јануара 1929. био ван политике. Због текстова у листу „Нишка јавна трибуна” и летака о љубавној афери краља Александра I Карађорђевића, са женом директора Државног монопола (фабрике дувана), био је под паском полиције. Године 1934. у вили, на брду Горица у Нишу, учествовао је у стварању ЈРЗ, која је победила на изборима 1935. Потом је поново био градоначелник Ниша,

председник посланичког клуба ЈРЗ, министар социјалне политике и народног здравља и в. д. министра за физичко васпитање народа, а кратко, заменик министра правде у кабинету Милана Стојадиновића. Године 1936. заједно са др Михом Креком (1897–1969) основао је ЈУГОРАС. Иако, према оцени кнеза Павла Карађорђевића, није био политички калибар достојан да замени Милана Стојадиновића (1888–1961), њему је поверена та улога. Приписивана му је велика жудња за богатством, што је, на његов начин, изнео и тамни сведок, бескрупулозни полицајат високог ранга – Драги Јовановић („Све његове личне послове и малверзације најбоље ће знати лична секретарица Вера Обрадовић, сестра др Саве Обрадовића, бившег помоћника министра трговине и индустрије. О ситним интимним везама, као и везама с пословним људима у Нишу, највише зна лични пратилац Миодраг Чохацић, полицајски комесар, у којег је имао највеће поверење. Пословно, Цветковић је био повезан и с колегама министрима: Рајаковићем, Јевремом Томићем, Чаславом Никитовићем, Ђуром Чејовићем”). Као председник владе и потписник Протокола о приступању Тројном пакту ухапшен је 27. марта 1941, па интерниран, а по уласку Немаца, није прихватио понуђене модусе сарадње, па се повукао у Нишку Бању, јер „не жели да се појави као издајник своје земље”. Према неким изворима, избегао је да у Белом двору, 16. априла 1941, потпише капитулацију Југославије, као и понуду да буде председник владе поробљене Србије. С друге стране, Милан Аћимовић је у акту намењеном Немцима, писаном априла 1941, навео „да Цветковић нема у народу никога”, дакле, да је без политичке подршке, и да је знан „као човек без морала и без скрупула”. После повлачења из Београда, видно сигуран у нишком крају, помагао је покрет Драже Михаиловића. Специјална полиција ухапсила га је 10. маја 1942. и спровела на Бањицу, одакле је пуштен 16. маја 1942. Београд је напустио, почетком јануара 1943, будући да је боравак морао да продужава на 15 дана. Немцима је говорио да је легитимни председник југословенске краљевске владе и да само тако може да разговара с њима. Душана Симовића називао је „пучистичким председником”. У Бугарску је пребегао 4. септембра 1944, а одатле с дипломатским пасошем у Турску. Из Истанбула прешао је у Рим, па у Париз. Ту је одржавао контакте с кнезом Павлом Карађорђевићем који га је и новчано помагао. Двапут се женио. Најпре Катарином Катицом, рођ. Стојановић (1898–1978), с којом је имао кћерке Драгославу (1920), Зору (Зоне, 1926) и сина Јована (1931), па Маром, рођ. Николајевић, с којом се новембра 1940. венчао у Илоку. Мајчино име се наводи и као Зојица Стериадис, а и УГБ је наводи као Зојицу. У бањичком протоколу уписана је као Зорица, рођ. Коста-

диновић. Био је знан и по баналном надимку Гиле, као да није министар-председник. Савременицима се указивао као личност коју је тешко дефинисати, али је био ватра жива. Протокол о приступању Тројном пакту никада није ратификован у Скупштини, као ни Споразум с Мачеком од 26. августа 1939. Становао је у Француској бр. 26, станодавкиња Јелена Николајевић, одакле је 21. 1. 1943. отишао у Нишку Бању.